Дець Т.І. доцент кафедри
географії, геодезії та землеустрою
Браславська О.В. д-р. пед. наук, проф.
зав. кафедри географії, геодезії та землеустрою
oksana.braslavska@udpu.edu.ua
Тхоржевська В.Л. здобувач вищої освіти
ІІ курсу ОС «Магістр»
ОП Середня освіта (Географія)
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД У НООСФЕРОЛОГІЧНОМУ ПІЗНАННІ ПРИРОДИ

Розвиток науки XX ст. зумовив виникнення потужного ноосферологічного науково-пізнавального напряму, потужного пласта синтезно-інтегративних знань й, відповідно, дослідницького підходу – ноосферологічного. За своїм пізнавальним змістом, методологічним рівнем опрацювання знань цей підхід є одночасно і філософським, і загальнонауковим, і міждисциплінарним; має славетні імена фундаторів, багату наукову літературу з періодичною включно і перспективні взаємодоповнюючі тенденції розвитку.

Як відомо, ноосферологія – нова галузь природничих знань, створена П. Тейяром де Шарденом і В. Вернадським. Це синтезний науково-філософський напрям пізнання, який досліджує складний загальнопланетарний об’єкт інтегративної земної природи – ноосферу. Теоретичне забезпечення і наповнення цього дослідницького напряму складає своєрідний синтез міждисциплінарного предметного кола філософсько-світоглядних, загальнонаукових і конкретно-наукових природничих знань. Для належного вирішення наукових пізнавально-дослідницьких проблем ноосферологічного змісту потрібно залучати фахівців з екології (фундаментальної та міждисциплінарної), з ботаніки, зоології, мікробіології, хімії, геології, природничої і соціальної географії, математики, з багатьох інших галузей сучасного природознавства та суспільствознавства.

Дослідження ноосферогенезу – це вивчення процесу трансформації ландшафтної оболонки в ноосферу, що відбувається в результаті планетарних виявів впливу речовинних і польових, масо-енергетичних та інформаційних,

зокрема духовних складників антропосфери на геокомпонентні й геокомплексні складові приповерхневої земної природи. Таке дослідження не можна зіставити ні з однією окремо взятою з відомих природничих наук; так як маючи синтезно-інтегративну природу, воно є змістовно і науково-предметно особливим – ноосферологічним. Процес ноосферогенезу є значною мірою ідеальним, що видно із його трактування П. Тейяром де Шарденом. Нагадаємо, що «ноогенічна проблематика у Тейяра відноситься власне вже не стільки до еволюційно-біологічної, скільки до філософської частини його творчості» [1, с. 124].

Дослідження ноосферогенезу як об'єктного процесу, вивчення його ідеальних складових не може бути абстрагованим від його матеріального субстрату. Матеріальним субстратом ноосферогенезу є ландшафтна оболонка, її різнорангові регіональні й локальні ландшафтні складові, а також складові компонентні: морфолітогенні; водні: атмосферні, поверхневі та підземні; повітряні: атмосферні й ґрунтові; біотичні: рослинні, тваринні, мікроорганізменні; поєднані ґрунтові: педосферні. Знання про ландшафтну оболонку (ціле) і про ландшафти України та їхні геокомпонентні складові й стани (частини) потребують взаємного координування і збагачення. Це суто ландшафтні, базові складові ноосферогенезу та ландшафтознавчі, теж базові складові наукових ноосферологічних знань про означений планетарний процес і його регіональні та локальні складники.

При дослідженні ноосферогенезу є закономірною увага до змін і перетворень, що відбуваються в глобальних складових ландшафтної оболонки – у біосфері, соціосфері й техносфері, вдосконалення соціальної та територіальної організації суспільства. Ноосферологічні опрацювання стають особливою предметною складовою вивчення земних реалій планетарного масштабу. В географії ці дослідження мають пряме координування з прогнозними і екологічно спеціалізованими побудовами глобалістських орієнтацій.

Важлива функціональна роль діяльності людини в ландшафтній оболонці. Масштаби такої діяльності величезні, її вплив на всі ланки біогеохімічного кругообігу Землі значний, про що свідчать численні публікації природознавців.

Проте послідовних глибоких опрацювань проблем природокористування аж до аналізу напрямів стратегії оптимізації навколишнього середовища і гармонізації ноосфери не так багато. Подібні ноосферологічні розвідки виконуються здебільшого в контексті екологічної парадигми [2; 3].

За визначеннями основоположників концепції ноосфери та їхніх послідовників, об'єктами ноосферологічних досліджень є: новий стан біосфери; виникнення ноосфери та її складових у біосфері (у ландшафтній оболонці) Землі; складові зовнішніх оболонок Землі: біосфери, географічної оболонки, реалій ландшафтної оболонки; ноосфера як можлива модифікація біосфери; ноосферна стадія розвитку біосфери (ландшафтної оболонки в цілому); виникненням ноосфери; ноосфера як один з етапів космогенезу, особливий стан універсуму, який своїм центром має Бога; гармонізована спільність свідомостей, еквівалентна свого роду надсвідомості; Земля, не лише покрита міріадами крупинок думки, але вкутана єдиною оболонкою, яка мислить, утворює функціонально одну широку думку в космічному масштабі [4].

До складових предметів ноосферологічного знання відносяться: глобалістський напрям інтегративного наукового природознавства; питання географічного природознавства, які стосуються прогнозних географічних досліджень у глобалістиці; теоретико-методологічні опрацювання, які своїм змістом відповідають опрацюванню ноосферологічного підходу; цільове становлення дослідницького ноосферологічного підходу; поєднання ідеалістичних та матеріалістичних ідей; відображення історичних та новітніх матеріалістичних трактувань зовнішніх оболонок Землі: біосфери, реалій ландшафтної оболонки. Шляхи розвитку і збагачення ноосферологічних знань: цільові науково-пошукові інтегративні розвідки передової дослідницької думки; попутно певним теоретичним чи історико-наукознавчим дослідженням не ноосферологічного спрямування; теперішні наукові опрацювання ноосферологічних ідей, здійснювані індивідуально, але «заочно кооперативно», паралельними зусиллями філософів, культурологів, соціоекологів, біологів, геологів, географів.

Засоби реалізації ноосферологічного підходу: коректні природничо-наукові й філософські осмислення процесу перетворення антропогенної підсистеми біосфери на ноосферу; застосування комплексологічного, системного та найновішого постнекласичного методологічного знання [4, с. 233-238].

Науково-пізнавальна і дослідницька евристичність ноосферологічного знання на перший погляд мало очевидна, але насправді досить висока. Значний евристичний потенціал зумовлений багатою інтегративністю знань, що розглядаються. Належне вирішення наукових пізнавально-дослідницьких проблем носферологічного змісту здійснюють, залучаючи різноманітні біологічні знання: з екології – фундаментальної та міждисциплінарної, з ботаніки, зоології, мікробіології, а також із хімії, геології, природничої і соціальної географії, математики, з багатьох інших галузей сучасного природознавства та суспільствознавства. Навіть за скромнішого переліку реально інтегрованих і синтезованих знань вони відзначаються високим і наскрізним філософсько-методологічним забезпеченням. А такі риси звичайно значно підвищують науково-дослідницьку евристичність будь-яких конкретно-наукових, а тим більше загальнонаукових знань.

Список використаних джерел

1. Старостін Б. А. Від феномену людини до людської сутності. Київ: Наука, 1987. 336 с.
2. Позаченюк Е. А. Коадаптивна концепція природокористування. *Людина в ландшафті XXI століття: гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій*: матеріали наук. конф. (Київ, 15 груд. 1998 р.). С. 61–63.
3. Ситник К. М., Стойко С. М. Значення біосферно-ноосферних ідей В. І. Вернадського для екологічної стратегії збереження ресурсів біосфери та оптимізації життєвого середовища. *Екологія та ноосферологія*, 1995. № 1-2. Том 1. С. 5–11.
4. Швебс Г.І. Прорив у минуле. Науково-езотеричне світорозуміння. Одеса: Маяк, 1998. Книга 1. 300 с.